

УДК 658.12.34 (075.8)

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ ЛОГІСТИКИ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

В. Колодійчук, к. е. н., доцент
Львівський національний аграрний університет

© В. Колодійчук, 2014

Колодійчук В. Сутність категорії логістики в економічних дослідженнях

Актуальність логістичних методів управління економічними процесами вимагає створення теоретичного фундаменту для систематизації подальших досліджень у питаннях виробництва та реалізації продукції.

Розглянуто історичні аспекти становлення і розвитку логістики як науково-практичного напрямку економічних досліджень виробничо-збутових систем. Запропоновано власне визначення терміна "логістика" через розгляд структурно-функціональних взаємозв'язків її складових потоків: матеріальних, інформаційних, фінансових і сервісних. Обґрунтовано системний підхід у логістичному дослідженні об'єктів та синергетичну складову ефекту логістичних функцій.

Ключові слова: логістика, потік, логістична система, економічні дослідження.

Kolodijczuk V. The essence of logistics category in economic researches

Actuality of management economic processes logistic methods requires theoretical foundation creation for further researches systematization on issues of production and sales.

The article deals with the historical aspects of logistics formation and development as scientific and practical fields of supply systems economic research. Own definition of the term "logistics" is offered by examining the structural and functional relationships of its constituent flows: material, information, financial and service. Systematic approach in logistics research objects and synergistic component of logistics functions effect are grounded.

Key words: logistics, flow, logistic system, economic researches.

Колодійчук В. Сущность категории логистики в экономических исследованиях

Актуальность логистических методов управления экономическими процессами требует создания теоретического фундамента для систематизации дальнейших исследований в вопросах производства и реализации продукции.

Рассмотрены исторические аспекты становления и развития логистики как научно-практического направления экономических исследований производственно-сбытовых систем. Предложено собственное определение термина "логистика" через рассмотрение структурно-функциональных взаимосвязей ее составляющих потоков: материальных, информационных, финансовых и сервисных. Обоснованы системный подход в логистическом исследовании объектов и синергетическая составляющая эффекта логистических функций.

Ключевые слова: логистика, поток, логистическая система, экономические исследования.

Постановка проблеми. Перехід від однієї соціально-економічної формації до іншої спричинив зміну системи мислення у сфері управління виробничо-збутовими функціями підприємства. На перший план виходять інші правила ведення бізнесу, які орієнтуються на одержання кінцевого результату, що забезпечує процес розширеного відтворення виробництва. Розуміючи ефективність як взаємозв'язок між ефектом і витратами, керівник підприємства повинен інтегрувати його в систему галузевих зв'язків, яка фактично передбачає взаємозв'язок усіх суміжних

елементів, що забезпечують процеси виробництва сировини, її переробки, розподілу готової продукції та низку інших функцій, пов'язаних з управлінням матеріальними потоками. І в цій ситуації активізується роль науки як продуктивної сили суспільства, яка повинна створити відповідний інструментарій та надати дієві важелі щодо управління і контролю над цими процесами безпосереднім реалізаторам зазначених функцій – суб'єктам господарювання. Дієвою технологією управління цими процесами виступає логістика, яка повинна базуватися на

міцному теоретичному фундаменті. Отож, проблема полягає в тому, що логістична площина сприйняття економічних процесів і явищ потребує уточнення понятійного апарату, тобто термінів і понять, що його позначають.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Логістична діяльність має досить складний, багатогранний і різнопрофільний зміст, однак є незамінним інструментом у процесі управління сучасними виробничо-збутовими системами. Новизна логістичного підходу в управлінні матеріальними потоками зумовлена практикою використання логістики в економічній сфері. Ретроспективний аналіз походження цього науково-практичного напрямку показав історичну миттєвість і фрагментарність використання логістичної концепції в економічних системах. Лише з по-чатком 50-х років XX ст., після наукових обґрунтувань американського фахівця у сфері системного аналізу О. Моргенштерна, логістична діяльність почала бути складовим елементом управління окремих компаній. Вказавши на абсолютну подібність “між управлінням забезпеченням військ і управлінням матеріальними ресурсами у промисловості” [4], цей вчений фактично перевів теоретико-практичний доробок логістики із військової сфери в економічну.

Значний внесок у теорію дослідження проблем логістики в ринковій економіці зробили зарубіжні та вітчизняні науковці, а саме: М. Р. Ліндерс, А. М. Гаджинський, Л. В. Бала-банова, Є. В. Крикавський, О. А. Окландер, Ю. В. Пономарьова та ін. Хоча ці дослідження стосуються переважно фундаментальних засад теорії логістики, однак розмаїтість тлумачень теоретичних положень свідчить про новизну логістичного підходу в національній економіці та недостатнє теоретичне осмислення цього науково-практичного напрямку економічних досліджень.

Постановка завдання. Посилення конкуренції, пошквдження споживчого попиту – все це невід’ємні елементи мотивації і закономірної інтеграції логістичних методів управління у процес розвитку підприємств. Невідворотність використання логістичної концепції та її актуальність з часом лише посилюються і зараз важко уявити сучасну виробничо-

збутову систему без логістичної складової її діяльності.

Розглядаючи історичні аспекти становлення і розвитку логістики як науково-практичного напрямку, важливо зрозуміти генезис її входження у людське буття, значення і роль у взаємовідносинах людей на військовому чи економічному базисі. Розмаїтість трактувань теоретичних положень логістики спонукала до формулювання нашого бачення поняття логістики через призму її еволюційних змін і впливу на економічні процеси сучасності.

Отож, завданням нашого дослідження є з’ясування сутності категорії логістики в економічних дослідженнях на основі ретроспективного аналізу та сучасних поглядів на розвиток економічних процесів.

Виклад основного матеріалу. Об’єктивно оцінивши науково-практичний доробок у дослідженні походження терміна “логістика” [1–7], можна стверджувати, що етимологія цього поняття до кінця не з’ясована. Поширеними є дві версії походження, а саме: від грецького слова *logistikos* – мистецтво обчислювати, розмірковувати, майстерність підраховувати [1, с. 7] та французького – *loger* [2, с. 10; 3, с. 21; 5, с. 6; 7, с. 5] – постачати, розквартировувати.

Семантика поняття “логістика” також неоднозначна. У Стародавній Греції так називали прикладну математику; у Римській імперії – діяльність щодо забезпечення військ продовольством та житлом; у Візантії – процес комплексного вирішення розмаїтих проблем, пов’язаних із переміщенням і тиловим забезпеченням армії [6].

Значний внесок у розвиток військової логістики зробив військовий теоретик та історик Антуан Анрі Жоміні (*Jomini A.*) (1779-1869), який вважав, що у сферу інтересів логістики входить широке коло питань, у тому числі планування діяльності, технічне та продовольче забезпечення дій збройних сил. Видані наприкінці XIX ст. у США праці Жоміні знайшли практичне втілення в роки Другої світової війни. Його теоретична спадщина дала змогу організувати стабільне постачання армії внаслідок скоординованих дій підприємств військово-промислового комплексу, торгівлі, транспорту у рамках реалізації Закону про ленд-ліз.

Вершиною військової логістики небезпідставно вважають операції, що забезпечували постачання американської армії під час її висадки у Нормандії і подальшого наступу в глиб Європи. Операцію “Ред Болл” (“Червона куля”) досі вивчають у військових навчальних закладах як успішний зразок військової логістики. Вирішуючи питання щодо безперебійного транспортування вантажів, вперше апробували прогресивні методи контейнерних перевезень. Також були визначені ключові пункти консолідації і розподілу матеріально-технічних ресурсів серед військових частин.

Незважаючи на дії військ союзників та налагоджену систему постачання експедиційного корпусу, масштаб військових дій на території СРСР був непорівняно більший. Варто згадати евакуацію промислових підприємств, проведену спеціалістами Наркомату залізничних шляхів у взаємодії з іншими профільними відомствами. Масштаби задач вражали, оскільки під загрозою швидкого наступу фашистських військ на початку війни за тисячі кілометрів, в тому числі на Урал і в Сибір, були переміщені сотні промислових підприємств, а також їх працівники і члени сімей.

Структурні зміни у світовій економіці післявоєнного періоду та розвиток споживчого ринку у Західній Європі та Північній Америці спричинили використання нових методів оптимізації доведення продукції від виробника до споживача. Співробітник американської компанії “RAND Corporation”, фахівець у галузі системного аналізу, професор О. Моргенштерн у 1951 р. вперше вказав на можливість використання положень військової логістики в економіці. Дещо пізніше як синоніми поняття “управління матеріальними ресурсами” американські економісти стали використовувати терміни “управління матеріальним потоком”, “логістика”, “рохрематика”. Як зазначає М. Окландер [6, с. 7], синонімами дефініції “логістика” (у значенні її як економічної науки) в літературі та на практиці в період її становлення були терміни “управління матеріальними ресурсами”, “матеріально-технічне забезпечення”, “управління матеріальним потоком” та ін. При цьому слід

вказати, що спочатку практичне застосування елементи логістики отримали у сфері обігу продукції, що, виходячи зі сучасних міркувань, не зовсім відповідає змісту логістичної діяльності.

З’ясування понятійного змісту логістики виявило розмаїтість тлумачень цього терміна за достатньо однотайного відображення її суті. Загалом можна підкреслити функціональний, оптимізаційний та цільовий аспекти у наведених визначеннях. При цьому у деяких визначеннях логістика позиціонується як науковий напрям дослідження структурно-функціональних зв’язків в економічних системах, в інших акцентовано на практичних питаннях управління потоками матеріалів від місць їх виникнення до місць споживання. Якщо одні вчені визначають логістику як науку, то інші вказують на неї як на мистецтво, що передбачає досконале вміння в певній сфері, або майстерність. Практично в усіх авторів логістика представлена (можливо латентно) як об’єктивна реальність в існуючих економічних системах.

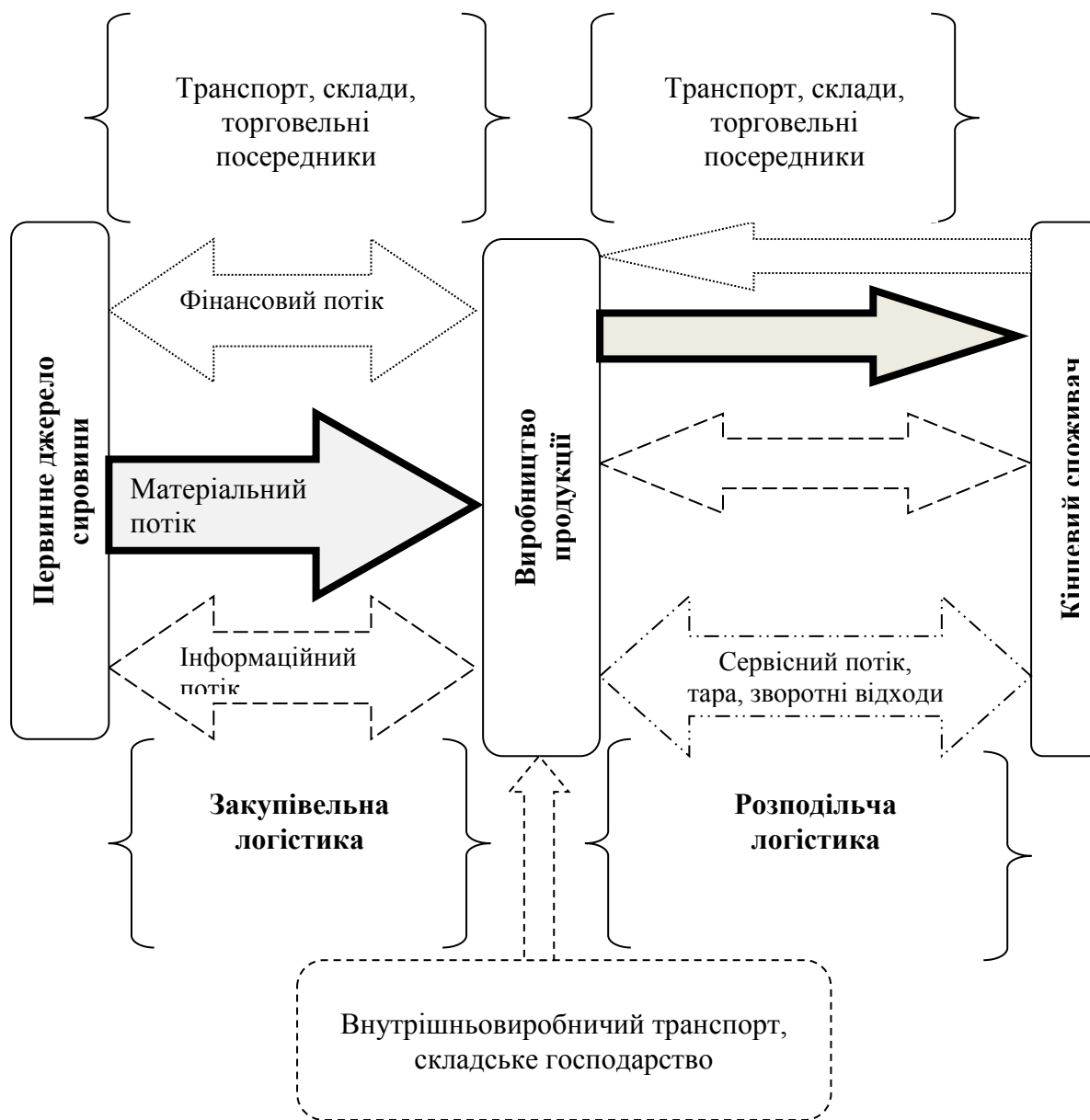
Отже, логістику можна трактувати по-різному і численність визначень у літературних джерелах свідчить лише про важливість такої діяльності та інтерес до логістики в наукових колах і в практичному використанні її інструментарію.

Наше бачення логістики показано на рисунку.

Розглядаючи АПК як сукупність взаємопов’язаних сфер, ми оперуємо передусім потоками (матеріальними, інформаційними, фінансовими і сервісними). Звісно, матеріальний потік є основою логістичного управління (див. рис.). Він виникає в місцях видобування, вирощування, виробництва сировини (первинне джерело сировини) і закінчується споживанням готової продукції. Тобто цей потік видозмінюється на своєму шляху, проходячи через сфери закупівлі, виробництва, розподілу і надходить кінцевому споживачу у формі товарної продукції з відповідними споживчими параметрами. У нашому визначенні акцентовано на функціональному дослідженні цього шляху, тобто сукупність операцій складає функцію, досліджуючи яку, ми можемо визначити її корисність, вартість, мати аналітичний матеріал для виявлення резервів і шляхів їх задіяння. Однак

матеріальний потік без інформаційного і фінансового забезпечення не рухатиметься. Тому інформаційний потік, яких на один цикл переміщення матеріального потоку є однозначно більше, ми відносимо до забезпечувального. Зміст цього потоку може охоплювати інформацію про замовлення (випереджальний інформаційний потік у

зустрічному напрямі), попереднє повідомлення про майбутнє прибуття вантажу (випереджальний інформаційний потік у прямому напрямі), а також інформацію про результати приймання вантажу, кількісні та якісні параметри матеріального потоку тощо.

Рис. Структурно-функціональні взаємозв'язки у логістичній системі*.

* Розробка автора.

Взаємозв'язки між сферами АПК базуються на фінансовій зацікавленості кожного елемента і без процесу відтворення втрачається економічний сенс існування підприємства. Тому стимулом реалізації

логістичних функцій є фінансовий потік, який поряд з інформаційним ми відносимо до забезпечувального.

У наведеному визначенні ми представили також сервісний потік як забезпечувальний

щодо матеріального. Це, безумовно, є наслідком зростаючої конкуренції в сучасному світовому економічному просторі. Підвищення ролі соціальної відповідальності виробників за результати споживання їхньої продукції змушує останніх формувати логістичні сервісні потоки. Консультаційно-мотиваційний, сервісно-ремонтний, утилізаційний, бонусно-ціновий та інший супровід споживання та заміни товару стає базовою філософією діяльності багатьох компаній, яка формує певну мотиваційну концепцію сприйняття її споживачами.

Зупинімося детальніше на межах логістичної системи, яка охоплює взаємозв'язки між первинним джерелом сировини і кінцевим споживачем. Якщо взяти зерновиробництво, то первинним джерелом сировини можуть бути насіння, добрива тощо. Однак виробництво добрив, що у цьому разі є сировиною для зерновиробників, для хімічного підприємства – кінцева продукція, яку виробляють із хімічних елементів і сполук. З позицій зернопереробного підприємства первинним джерелом сировини є також зерно, з позицій хлібопекарні – борошно. Тобто процес визначення ланцюга “первинне джерело сировини – кінцевий споживач” є умовним і залежить від рівня, позицій оцінки і завдань досліджень.

У нашому визначенні логістики метою функціональних досліджень різних потоків є оптимізація зазначеної системи, тобто підбір необхідних і достатніх елементів й параметрів її функціонування, конфігурація яких спроможна забезпечити реалізацію цільової функції системи, що націлена на одержання синергетичного ефекту. Додавши “властивості” стосовно нашої системи, ми фактично оптимізуємо її з врахуванням об'єктивних законів функціонування систем: ієрархічності, складності, цілісності, структурованості, унікальності, адаптивності тощо.

Загалом синергетична складова логістичного мислення систематизує

дослідження, націлюючи його на процес наукового пізнання систем, їх властивостей і динамічних змін.

Синергетика – міждисциплінарна наука, що досліджує процеси самоорганізації у фізичних, хімічних, біологічних, екологічних, економічних та системах іншої природи, а також стійкості і розпаду цих систем. В економіці прояв синергетичного ефекту виявляє суттєво більший потенціал системи загалом, ніж потенціал її підсистем (елементів). Стереотипне та лінійне мислення не можна використовувати у процесі розгляду логістичних систем, оскільки унікальність конфігурації елементів кожної системи формує її унікальний потенціал, досягнути і зрозуміти який можна лише на основі синергетичної моделі поведінки. Тому синергетичний стиль наукового мислення є невід'ємною складовою розгляду логістичних систем.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Процес з'ясування понятійного змісту терміна “логістика” виявив різні тлумачення, в яких простежуються функціональний, оптимізаційний та цільовий аспекти, однак незаперечним є визнання і розуміння об'єктивного існування цього виду діяльності як “не штучного” і “не надуманого”, а цілком закономірного наукового напрямку, що має значні теоретико-прикладні перспективи для розвитку.

У запропонованому нами визначенні логістика становить науково-практичний напрям взаємовідносин ринкових елементів, що включає функціональне дослідження матеріальних і пов'язаних із ними інформаційних, фінансових і сервісних потоків на шляху від первинного джерела сировини до споживачів кінцевої продукції з метою оптимізації властивостей зазначеної системи та реалізації її цільової функції в одержанні синергетичного ефекту. На наш погляд, представлене формулювання за своєю лаконічністю достатньо повно відображає зміст логістичної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Кальченко А. Г. *Логістика* / А. Г. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2006. – 284 с.
2. Крикавський Є. В. *Логістика. Основи теорії* / Є. В. Крикавський. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, “Інтелект-Захід”, Львів, 2006. – 456 с.
3. Линдерс М. Р. *Управление снабжением и запасами. Логистика* / М. Р. Линдерс., Х. Е. Фирон. – СПб. : Полигон, 1999. – 768 с.

4. *Morgenstern O. Noteon the Formulation of the Study of Logistics / O. Morgenstern. – NewYork, 1951. – 75 p.*

5. *Окландер М. А. Контуры экономической логистики / М. А. Окландер. – К. : Наук. думка, 2000. – 504 с.*

6. *Окландер М. А. Логістика : підручник / М. А. Окландер. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 346 с.*

7. *Пономарьова Ю. В. Логістика : навч. посіб. / Ю. В. Пономарьова – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.*

